

**LOGOS ȘI FILOSOFIA ISTORIEI
ÎN ABORDĂRILE CONTEMPORANE
ALE GÂNDIRII PATRISTICE**

Bogdan Baghiu

Ceea ce-mi propun în acest expozeu este să punctez doar câteva momente din teologia antropologică a Sfinților Părinți și modul în care filosofia și teologia contemporană se raportează la acest demers antropologic.

Voi începe printr-o observație metodologică și anume : aceea că o caracteristică comună tuturor formelor de umanism o reprezintă faptul că acestea se instituie ca schimbări organice ale modului de meditație asupra antropologicului și a prezenței sale istorice.

Gândirea filosofică contemporană a adus în scenă o multitudine de forme și de modalități în definirea umanismului. Cele mai prezente fiind cele de manual care au în vedere o anumită parte „oficială” a umanismului, considerând umanismul un curent filosofic prerenascentist, apărut în Italia și care încercă să recupereze antropocentrismul antic a lui Protagoras, cel care proclama că: *omul este măsura tuturor lucrurilor* . Din păcate această parte neoficială revendicându-se dintr-o tradiție anti- scolastică a așezat umanismul sub semnul unui spirit de frondă asupra dogmatismului creștin. Această devalorizare a filosofiei creștine prin prisma unor idealurile de emancipare culturală și socială a ființei umane, a condus la o serie de numeroase false presupuziții în ceea ce privește vasta concepție antropologică creștină. Filosofia Renașterii a uitat de dragul emancipării, că

**LOGOS ȘI FILOSOFIA ISTORIEI ÎN ABORDĂRILE CONTEMPORANE
ALE GÂNDIRII PATRISTICE**

umanismul a constituit o culme a afirmării gândirii creștine încă de la începuturile sale. Hristologia patristică reprezintă nu numai o fațetă socio-culturală a restaurării umanului, ci una a restaurării cosmice a acestuia.

Umanismul patristic este centrat pe modul în care în jurul Logosului Întrupat s-a constituit un nou tip de situație a omului în Univers. Christos Yannaras, marele gânditor grec, va discuta în contemporaneitate, modul în care tradiția patristică a schimbat relația dintre om și univers, în sensul că nu omul trebuie supus unui proces de Personalizare, ci prin misterul Întrupării lui Dumnezeu în om, tot universul capătă o dimensiune personalistă. Astfel, spune Yannaras, putem vorbi nu „*despre om ca un microcosmos, ci despre lume ca un macro-om.*”¹ Yannaras va spune în acest sens că literatura patristică a știut să-și însușească această idee a relației analogice dintre om și lume, dar a făcut sub imperiu unei concepții în care înobilarea se face de către arhetipul chistic spre univers.

Tema analogiei om-univers va fi una foarte uzitată de gânditori renașcentiști, cu predilecție de cei din zona filosofiei esoterice. De altfel putem spune că ideea analogiei a guvernat filosofia umanistă a Renașterii. Însă la această problemă, umanismul patristic vine cu propria sa variantă exprimată de altfel și în rugăciunea centrală a creștinismului „*Tatăl Nostru*”, care spune: „... *precum în cer așa și pe pământ*”. Vedem aici o invocare mistică a identității, a Unului, a nedespărțitului. Întruparea Logosului este creatoarea unei noi ontologii, a unui alt mod de existență, deoarece în Hristos coexistă în mod temporal, în fiecare clipă identicul cu multiplul, umanul cu divinul. În perioada de mare efervescență a gândirii patristice, Sfântul Maxim Mărturisitorul va distinge patru „*împărțiri*” pe care conștiința umană trebuie să le depășească :

1. între natura creată și cea necreată.
2. între cer și pământ.
3. între rai și lumea locuită
4. între bărbat și femeie

Însă toate acestea arată că rolul umanului, al umanității îndumnezeite, Logocentrice, este acela de a imstaura o ontologie a umanului restaurat. Teza noastră, de altfel își propune să arate că umanismul gândirii patristice se sprijină pe o astfel de ontologie a restaurării. Iar această ecuație restauratoare prin Logos a creației cuprinde și temporalitatea.

Evanghelia Sfântului Ioan reprezintă în acest sens un tratat de ontologie restauratoare prin Umanitatea Logocentrică a întregii Creației și deci și a Istoriei.

Odată cu producerea căderii adamice, ființa umană a pierdut contactul cu registrul ontologic divin, în termenii tradiției mistice creștine, cu Viața Veșnică. Revenirea la modul adamic de relaționare cu Dumnezeu doar printr-o re-instaurare a unor noi „măsuri” ale acestui plan ontologic. Înainte de un „*cer nou și pământ nou*” Apostolul Ioan înțelege să vorbească oamenilor despre un timp nou, un Timp al Vieții sub care toate cele noi vor sta întru Veșnicie.

În Noul Testament apare și noul legământ, care este promisiunea unei Eternității a Asemnării a omului cu Dumnezeu prin Persoana Divino-Umană a lui Iisus Hristos. Întruparea lui Hristos reprezintă promisiunea făcută în chip etern de Dumnezeu omului că acesta îi va fi asemenea prin cei „...*câți L-au primit, care cred în numele Lui*”. Simpla succesiune temporală a dorinței Asemnării se transformă prin asumarea de către credincios a trăirii

**LOGOS ȘI FILOSOFIA ISTORIEI ÎN ABORDĂRILE CONTEMPORANE
ALE GÂNDIRII PATRISTICE**

într-un timp Patern în Eternitatea Asemănării. Afirmarea Rațiunii Logocentrice. reprezintă intrarea în Eternitatea Asemănării. În acest sens Christos Yannaras va vorbi în Persoană și Eros despre: „ *transcenderea erotică a continuității temporale*”ⁱⁱ și va vorbi pe larg despre „*depășirea erotică a duratei prin Întruparea Logosului din Fecioară*”ⁱⁱⁱ. Este vorba despre un eros devenit taină a manifestării unirii lui Hristos cu omenirea. Yannaras va menționa existența unui timp liturgic, un timp nemijlocit a „*vieții nedespărțite*” pe care, Sfântul Maxim Mărturisitorul îl denumește metaforic Ziua a Opta și despre care va spune: „ arată modul specific a stării mai presus de fire și de timp”. Și lucrul cel mai important al viziunii yannarasiene asupra temporalității o regăsim în următoarea remarcă: „*Întruparea Logos-ului desființează Istoria, pentru că sintetizează „devenirea” umană în prezentul confruntării existențiale a omului cu adevărul, sintetizează viața în adevăr și face ca adevărul să se manifeste, să apară în viață...Întruparea Logos-ului desființează continuitatea și deplasarea, dar și distrugerea și degradarea timpului, pentru că desființează sfârșirea „clipei”, preschimbând dorința în deplinătatea erotică a duratei.*”^{iv} Tocmai această deplinătate erotică a duratei, adică manifestarea deplină a iubirii paterne a lui Dumnezeu fața de om prin jertfa hristică reprezintă chemarea omului în Eternitatea Asemănării. Și asta face ca Afirmarea Rațiunii Logocentrice să fie de fapt prezența omului în Eternitatea Iubirii lui Dumnezeu față de om. Afirmarea Rațiunii Logocentrice la nivelul conștiinței umane înseamnă de fapt răspunsul omului la Iubirea lui Dumnezeu.

Odată cu Evanghelia lui Ioan avem nouă dimensiune a Facerii Lumii : dimensiunea Iubirii lui Dumnezeu ca factor primordial în creație. Acel mereu uzitat ex nihilo reprezintă infinita dorință divină a

manifestării Iubirii. Putem în acest sens să facem o analogie între ex nihilo –ul divin și ex nihilo- ul din care izvorăște iubirea de Dumnezeu a misticului și care metaforic ar putea fi numită: *o smerenie a reprezentării*.

Conștient că timpul este de fapt o falsă fațetă a Eternității și că Hristos (Logosul) reprezintă manifestarea adevăratei temporalități, Sfântul Augustin va spune într-o celebră formulare: „*Ce este deci timpul? Dacă nimeni nu mă întreabă o știu, iar dacă aș vrea să explic cuiva care mă întreabă, nu știu*”. Bineînțeles că din punct yannarasian interogația augustiniană vizează numai un apofatism al esenței temporale, ci nu un apofatism a manifestării Personale a temporalității. Tocmai acest lucru este primordial pentru teologia mistică a Răsăritului și anume că orice interogație nu mai are valențe retorice, ea capătă în orice condiție o valoare Personală. Nu mai există, aici, ideea unui *nimeni* al interogației. Totul reprezintă un cadru a Vorbirii neîncetate cu Dumnezeu, o situare Veșnică în Lumina Adevărului și dobândirea Eternității Asemănării. Înseamnă participarea Ființei Umane la Afirmarea Rațiunii Logocentrice.

Despre schimbarea produsă asupra doctrinelor temporalității de către creștinism, Christos Yannaras va spune: „*Întruparea Logos-ului ca nemijlocire a comuniunii personale a ziditului cu neziditul este o „nouă” (καινή), realitate existențială și, prin urmare, și temporală: este o secțiune în timp care desființează continuitatea timpului, temporalitatea ca înrobire a „anteriorului” și „posteriorului” – interpune în timp durata comuniunii „naturale, firești”, a omului cu Dumnezeu. Dumnezeu intervine cu o fisură de posibilitate în realitatea fenomenală, aparentă. Posibilitatea este relația nemijlocită cu El- Întruparea este o crăpătură în temporalitatea obiectivă, revelatoare a timpului nedimensional și nedespărțit al relației personale, al*

**LOGOS ȘI FILOSOFIA ISTORIEI ÎN ABORDĂRILE CONTEMPORANE
ALE GÂNDIRII PATRISTICE**

transcenderii timpului în prezentul fără hotare al comuniunii de dragoste. Credința Bisericii în „viața veșnică” nu se referă la o prelungire nesfârșită a succesiunii temporale, ci la prezentul relației de dragoste, la faptul nedespărțit, nedimensional al comuniunii erotice, adică la acel mod de existență care îl restabilește pe om în deplinătatea adevărului lui personal, liber de individualității naturale, limitări ale timpului, ale spațiului, ale degradării și morții”^v Prin Întruparea lui Hristos, Dumnezeu îi arată omului că nu cunoașterea binelui și răului îi poate conferi acestuia asemănarea lui Dumnezeu, ci Adevărul dobândit prin Har duce omul în Eternitatea Asemănării. Asemănarea, deci nu are un statut gnoseologic, și nu poate fi dobândită printr-un orgoliu al cunoașterii, ci ea are un statut ontologic exprimat printr-un Timp a Paternității Iubitoare. Dumnezeu îl cheamă pe om la Eternitatea Asemănării din temporalitatea omenească. De fapt prologul ioaneic ca de altfel întreg Noul Testament reprezintă descrierea metamorfoza timpului uman supus rațiunii diferenței și neasemănării în Eternitate a Asemănării. Numai într-o relație Personală cu Dumnezeu poate să se înțeleagă pe sine.

După Yannaras, persoana are un caracter ecstastic, adică ea va ieși mereu în afara ei căutând Asemănarea, până când prin acces la Rațiunea Logocentrică va realiza că o simplu moment de Asemănare cu Dumnezeu nu poate s-o satisfacă și atunci va aspira neîncetat spre Eternitatea Asemănării. Modelul christic al Noului Testament este revelator în această privință. În multe momente din descrierea „vieții istorice” a lui Hristos, îl găsim pe acesta în rugăciune, asta însemnând că El era conștient că viețuind în finitudinea mundană își poate pierde în orice moment Asemănarea cu Tatăl. De aceea Hristos apelează la Voia Tatălui, care este o Voie a Asemănării. Din acest punct de vedere putem spune că mistica creștin răsăriteană

reprezintă o *voință de Asemănare*. Dorința perpetuă a misticului este Vederea lui Dumnezeu în scopul desăvârșirii Asemănării. Pentru aceasta misticul se va dezice de ceea ce l-ar putea abate de la descoperirea adevăratei identități a lui Dumnezeu. Cu privire la aceasta Dionisie Areopagitul va spune că: „*Cel care prin excelență cauza oricărui lucru sensibil nu e nimic din cele sensibile*” și că „*Cel care este prin excelență cauza oricărui lucru inteligibil, nu e nimic din cele inteligibile.*”^{vi} Depășirea oricărei modalități umane de cunoaștere reprezintă adevărata premisă a intrării în Eternitatea Asemănării. În concluzie ultimul verset al prologului ioanei poate fi considerat și ca o promisiune că : prin situarea într-un Timp al Paternității asemenea lui Iisus Hristos, omul se va putea afirma ca fiind fiu al lui Dumnezeu călăuzit de Rațiunea Logocentrică și altfel va putea sălășlui ca Persoană în Eternitatea Asemănării.

Prin urmare umanismul gândirii patristice este prin o filosofie complexă având un caracter restaurator asupra întregii Creației.

NOTE

ⁱ Christos Yannaras, *Persoană și Eros*, ed. Anastasia, București, 2000, p. 108

ⁱⁱ Ibidem, p. 158

ⁱⁱⁱ Ibidem p. 169

^{iv} Ibidem p.169

^v Ibidem., p. 167

^{vi} Citatele de față sunt de fapt titlurile ultimele două capitole din *Teologia mistică*.